

Hibik ng Mindanao/ *Cry of Mindanao*

DON PAGUSARA
Davao City
donpag47@gmail.com

Hibik ng Mindanao

Ito ang Mindanao
Lupang unang hinahagkan
ng gintong silahis ng araw sa umaga.

Ito ang Mindanao.
Lupang ipinangako.
Lupang pinagbatik-batik
Ng mga peklat at sugat ng kasaysayan.
Dinggin ang kanyang hibik ng kirot at galit!

Ito ang Mindanao.
Dito, ang inaani ay hindi mga bunga ng pag-ibig
At pangarap na pinunla ng mga katutubong ninuno.
Ang umusbong na masagana sa parang at kapatagan
Ay mga puntod ng pagdurusa't kamatayan
Na ihinasik ng mga mangangalakal ng linlang
At mga alipures ng tiranya.

Dito, ang mga kuwentong binubulong ng mga sapa
Ay hindi mga biyayang bumubukal at umaagos
Mula sa dibdib ng lupa, kundi nawasak na mga ulap
Na dumadaloy sa mga pisngi ng bundok
Galing sa libo-libong mga katutubong mata.

Ito ang Mindanao.
Sa takipsilim, mga alipato hinahalibas sa langit
Upang ibandilyo ang pagsapit ng gabi – at saka
Mula sa bandang kanluran, umuugong na tinig
Ng mga aninong gumagapang naghahatid
Ng kilabot na yumayanig sa sugatang lupa.

Ito ang Mindanao.
Ang bakas sa buhanging humalik sa iyong talampakan
At ang mga labi ng dahong sumagi sa iyong balat

Ay hindi maglalarawan ng sindak at kirot na pumipintig
Sa dibdib at lalamunan ng mga mamamayan sa kanayunan.
Dito'y banal ang mga bibig na nakasara't nakasusi,
Kasing-halaga ng ginto ang pangungusap na tinatago.

Ito ang Mindanao.
Hindi nasisid ang lalim
Ng mga lawa't ilog ng kanyang kasaysayan.
Huwag manalamin sa latag ng tubig
Ng kanyang mga batis at munting sapa!
Silay nakukulayan ng dugong dumadaloy
Mula sa mga larangan ng digmaan.
At huwag tangkaing sukatin ang lalim
Ng kanyang nakaraan na tinataludtod sa mga tula
At awit ng mga *balyan*, pagkat ang iyong paningin
Ay pinaglalabo na ng mga kasinungalingan.
Wala nang halaga ang kasaysayan sa iyong mga mata.

Ito ang Mindanao.
Sa lakas ng tulak ng iyong mga pangarap,
At sa matakaw na tapon ng iyong paningin
Nasakmal mo't naangkin malalawak na lupain
At hiniwa-hiwa kanyang balat hindi ng talim ng araro
Kundi ng pumupunit na bala at talsik ng granada.
Anong mga himig ang hinihihip mo sa hangin
Para maghilom ang mga sugat ng kasaysayan?
Ihinahasik mo'y nagbabagang mga piraso ng tingga
Na pinupunla'y di-maaatim na pagdurusa't kamatayan
Sa mga anak ng lahi – silang dinuduyan ng walang-humpay
Na pakikilaban para sa kalayaan, katarunga't kapayapaan.

Ito ang Mindanao.
Walang mysteryong bumabalot sa kanyang mga pana-panahon
Kundi mga talinghaga't larawan-diwa ng di-mabilang
Na mga aksiyon sa mga larangan ng digma't labanan –
Sumasabog na mga bato't bakal sa langit,
Namumukadkad na mga talulot ng apoy
Na sumusunog sa puso't pumapaso sa kaluluwa
Ng mamamayang Moro, Lumad at Kristiyano.

Ito ang Mindanao.
Halikayo! Halikayo sa mga plasa, mga parke't kalsada!
Masisiyahan kayo sa mga modernong *moro-moro*,
Sumasayaw na mga paputok at mga bonggang palabas
Na bumubulag sa isipa't nagpapamanhid
Sa damdamin ng mga turista.
Masdan ang mga bukirin, lambak at mga gubat –
Mga banal na sulok at pook ng Islang sinisinta ng araw –
Nagiging hardin ng kilabot at kamatayan!

Ito ang Mindanao.
Ipapadagundong natin sa awit
Ang kanyang huhimiyaw na tinig!
Ang hibik ng kanyang mga pangarap!
Ang sigaw ng kanyang mga pakikibaka!
Ang matinding kirot sa kanyang kaluluwa!

Ito ang Mindanao.
Lupang ipinangako.
Pinagpala ng sinag-araw,
Pinagtutusok ng mga sugat
Ng punglo't mga pilas ng tiranya.

Cry of Mindanao

Dis is Mindanao.
A land first kissed
By the golden rays
Of the morning sun.

Dis is Mindanao.
The promised land.
Land speckled with scars
And wounds of history,
Hear her cry of pain and anger!

Dis is Mindanao.
Here, what are harvested are not fruits
Of the loves and dreams of her native ancestors.
What abound on her valleys and plains
Are carcasses of despair scattered
By merchants of deceit and chicanery,
Mounds of agony and death,
Seeded by minions of tyranny,

Here, the rivers murmur tales
Not of gifts that spring
From the breasts of the earth,
But of shredded clouds cascading
Down the cheeks of mountains
From a myriad indigenous eyes.

Dis is Mindanao.
At sunset crimson sparks fly pell-mell to the sky,
To herald the black shrouds of night – and soon
From somewhere, roaring sounds of
Fast crawling shadows, like an avalanche
Of terror that shakes the wounded land.

Dis is Mindanao.
No footmarks on the sand
That have kissed the soles of your feet,
Nor lips of leaves that have rubbed your skin
Would recount the images of fear and pain
Throbbing in the throats of the mountain folks. . .
Here locked-up mouths are held sacred,
Unuttered words are priced like gold.

Dis is Mindanao.
Unfathomed are the waters
Of the lakes and rivers of her history.
Don't gaze at your face on the surface
Of brooks and rivulets smeared

With bloodflows from the battlefields.
And don't try to sound the depths of her past
Lyricised in the songs and poetry of the *balyan*,
For your vision has been blurred by lies,
History has lost its charm in your eyes.

Dis is Mindanao.
You have, by the sway of your dream,
By the long and greedy stretches of your eyes,
Grabbed and owned wide spaces of her lands,
Sliced her skin not by the blades of the plow
But by ripping gunfires and grenade shrapnels.
What utterances have you blown into the winds
So that the wounds of history might heal?
You have spewed flaming bits of lead
Sowing untold miseries and unspeakable horrors
Upon the sons and daughters of the race, cradled
In endless struggles for freedom, justice and peace.

Dis is Mindanao.
No mystery enwraps its passing seasons,
But metaphors and imageries of countless
Actions in war zones and battlegrounds –
Bursting stones and rocks in the skies,
Blossoming petals of fire that burn the heart,
Scorch the soul of the Moro, Lumad
And Christian peoples.

Dis is Mindanao.
Come! Come into its parks, plazas and streets!
You will delight by the modern *moro-moro*,
Dancing fireworks and farcical shows
That veil the eyes and numb the senses of tourists.
Behold the plains, valleys and forestlands –
Sacred nooks and spaces of the sun blest island –
Transformed into a garden of terror and death!

Dis is Mindanao.
Let us resound in song
Her screaming voice!
The cry of her dreams!
The shrill shouts of her struggles,
The agony in the depths of her soul!

Dis is Mindanao.
The promised land.
Blest by the sun.
Speckled with bullet wounds
And scars of tyranny.

Mensahuni sa mga tulunggon

kubing

mga ngabil nakigduyog
sa mga tudlo nga nagkurog
mga aligatong giyamyam
sa pagpangahagbong sa mga anino
human pul-ongi ang kilumkilom
sa iyang nahibiling kahayag

kuglung

mibalod-balod ang huyuhoy
nga miagakay sa mga langgam
nanagingting ang ilang mga piyak
gisugat sa bidlisiw sa kabuntagon
ayayay! takulahaw mibadlis
sa kahanginan daiyang bulok sa tingog,
apan kanunay ng mopatigbabaw
ang hagtong sa matag hagtos sa sangang
nangasapli pagpanghabas sa habagat

gimba

hugot sa baruganan nga mikapot
ang mga tagongtong sa kasingkasing

ubay sa kundas sa mga lapalapang

nagpusdak-kudlis og lumadnong sayaw
sa panimpalad ug pakigbisog – langkob
sa nag-alimpulos nga pangayaw –
girumbo mga langyawanong laraw

dabakan

nangagun-ob nga mga tukon sa langit,
dalugdog nga mibuhagay ug nanugwak
sa mga kabhang sa bungtod ug mga bangilid
nakig-ambahan sa daghong sa mga busay,
dapas sa huyohoy gigaray sa mga pako sa aguila
duyog sa pululong-gong sa mga agong,
mikitiw ang pulahong dila sa *balyan* – ay!
dihadiha natagik ang *dagmay* sa kaliwat,
gitaklap sa mga ugdo sa dughan sa yuta.

tularoy

tadlas sa gilapdon sa sidlakang langit
namisikpisik ang piliik sa libulibong langgam

giagakay ang nanidlit nga bidlisiw sa adlaw
ngadto sa mga suok-suok sa balatian sa Talaingod,
Liangga ug Pangantucan . . . nalambod-lambod
ang ilang tiliis sa mga gihay sa hangin nga
nangalisbo sa gisabwag – ay! kasakit ug kamatayon.

Messages of the Lumad *tulunggon*

kubing [bamboo harp]

lips of legions chorused
with quivering fingers
as sparks mumbled
and shadows started falling
after twilight was pruned
of its remaining sunrays

kuglung [native guitar]

the breeze flows in gentle waves
escorting flocks of birds
their trills tintinabulating against
the stream of morning sunbeams
ayayay! all of a sudden traces
of varicolored tones manifest in air,
but one prominent sound cuts sharp
with every pluck of a twig that breaks
with the violent blows of the *habagat*

gimba [percussion instrument]

the heart's drumtones clasp
and cling tight to the mandate
in unison with the tempo of feet
pounding shuffling native choreographies
of strifes and struggles – summarized
in the *pangayaw* whirlwind – ram hard
against foreign-inspired rains

dabakan [an ensemble of gongs]

bamboo props of sky are collapsing,
thunderclaps bursting out of cracks
on mountain peaks and mountain slopes
chorus with the drones of waterfalls, while
eagle's flight versify the flapping breeze
tiptoeing on gongs' resounding gongwords.
and the *balyan's* tongue quivering red – ay!
forthrightly weaves the *dagmay* of the race,
to cover the mounds on the land's breasts

tularoy [native bamboo flute]

athwart the stretch of the eastern sky
splutter the shrill trills of a thousand birds
gently abide by the splintering rays of the sun
in their pilgrimage to the heart of Talaingod,
Liangga and Pangantucan . . . soon got entangled
with the sharp voices in the wind's texture
littered with noxious stench – ay! pain and deaths.

NOTES:

tulunggon - musical instrument

kubing - jew's harp, made of bamboo

kuglung - one-string guitar

gimba - native percussion instrument

dabakan - an ensemble of vari-toned gongs

tularoy - native bamboo nose flute

pangayaw - a declaration of war or engagement against an enemy

balyan - a shaman or chanter

dagmay - woven cloth of Bagobo

ANG KINUMO

ang kinumo, sama kadako sa kasingkasing,
nag-uylap-uylap, mibatig kagil-as, kagilok...
taudtaod milupad pagsuntok sa hangin, sa panganod –
sa wanang sa isipan, sa kahimatngon, sa handurawan
nga naghulagway sa mga kamatuoran sa mga nataran,
sa mga daroha'g basakan, sa mga asyenda'g plantasyon,
sa mga trosohan ug mga minahan – sa tibuok sangkad
sa kayutaan ug kapupud-an nga kasamtangang giyak-an,
gitamak-tamakan – ay, ang mga kuko ug mga tikod
nga maidlot sa mga mangtas ug tampalasan midulot
tidlom sa panit, bukog ug lanotaw sa kinumo, miukiot
ang kangulngol subay sa mga ugat murag kalsadang
giagosag nagkayab nga mga pulang bandila sa pagbati,
nagmartsa padulong ngadto sa plasa sa kasingkasing!

ug dinhi! dinhi sa halapad nga hawanan sa balatian,
dinhi gibakyaw ang libu-libong kinumo – kalagot,
kapungot, kaligutgot – makatarunganong kasuko
nga gikumkom sulod sa di-maisip nga katuigan
batok sa makasaysayanong inhustisyang nahiaoman
sa mga sinaphig ug hinikawan, mga dinaugdaog ug
sinikmahan sa palad – ang mga hut-ong mamumuo,
mag-uuma, mga Lumad, lakip mga pobreng molupyo
sa siyudad ug kalungsoran – latas sa hataas
nga sangkad sa tibuok kasaysayan.

FIST

the fist, as big as the heart, throbs,
feels constantly tickled, a kind of itchiness...
soon throws punches to the sky, against the winds –
on the realm of awareness, on the mind's artshop,
imaging the realities on the ground, on farmlands,
on haciendas and plantations, on logging and
mining camps – on the entire stretches of lands
squatted and trampled upon – oh, how the claws and
pointed heels of beasts and monsters screw-drive sharp
and deep into the skin, bone and nerve threads of the fist,
the throbbing pain coursing along the vein, wide as
boulevard where red banners fly against the sky
in triumphal march towards the plaza of the heart!

and here! here on the expansive realm of the soul,
here thrust in unison a hundred thousand fists – a skyful
of anger – just indignation fisted through numberless years,
in defiance of historical injustices and scourges heaped upon
the toiling masses – workers, peasants, and Lumad peoples,
impoverished, deprived, oppressed across all of history.

DON PAGUSARA is an award-winning poet and playwright. He is a founding member of the Davao Writers Guild.